



CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

ULUSLARARASI ■ ■
Hz. ÖMER
S E M P O Z Y U M U

Editör
Ali AKSU

1. Cilt

SİVAS/2018

HZ. ÖMER DÖNEMİ RECM UYGULAMALARI

*Mehmet AZİMLİ**

GİRİŞ

Son yıllarda Recmin İslam hukukunda bulunup bulunmadığı Müslüman bilginler ve aydınlar tarafından tartışılmaya devam edilen bu konu hakkında tartışmalara bir katkıda bulunmak istiyoruz. Bu konuda bilginler genel olarak üç kısma ayrılmaktadır. Önce bir recm olayı örneği vermek ve bunun üzerinden olayı yorumlamak istiyoruz:

1. Bir Recm Olayı

İslam tarihi kaynakları, bu dönemde Basra'da meydana geldiği belirtilen bir zina olayını detaylıca aktarırlar. Olayı aynen aktarıp konuya ilişkin düşünceleri izah etmeye çalışacağız:

“Hz. Ömer, Muğire b. Şube'yi Basra valiliğinden almış ve onun yerine Ebu Mûsâ'yı tayin etmiş ve ona Muğire b. Şube'yi kendisine göndermesi için emir vermişti. Onun görevden alınmasının sebebi, Ebu Bekre ile Muğire b. Şube arasındaki anlaşmazlık olmuştur, ikisi de komşu olup aralarında bir yol bulunmaktaydı. Her ikisinin de bir odası ve karşılıklı pencereleri vardı. Bir gün Ebu Bekre'nin yanına bir kaç arkadaşı gelmiş, oturmuş konuşuyorlardı. Bu arada bir rüzgâr esmiş ve pencerenin kanadını açmıştı. Ebu Bekre pencereyi kapatmak üzere kalktığında Muğire'nin de aynı şekilde penceresinin kanadının açık olduğunu ve Muğire'nin bir kadının bacakları arasında olduğunu gördü. Ebu Bekre çevresinde bulunanlara: “kalkın ve olanı görün!” deyince onlar da ayağa kalkarak bakmaya başladılar. Bunlar Ebu Bekre, Nâfi b. Kelede, Ebu Bekre'nin anne bir kardeşi Ziyâd b. Ebîh ile Mâbed el-Becelî idi. Ebu Bekre kendilerine: “Şahit olun!” deyince onlar: “Bu kadın kim oluyor?” diye sordular. Ebu Bekre şöyle cevap verdi: “Bu Umm Cemil b. el-Efkam'dır.” Umm Cemil, Âmir b. Sasa kabilesinden olup Muğire ve diğer komutanların yanına gidip gelirdi. Onun zamanında diğer bazı kadınlar da aynı şekilde davranırdı. Kadın ayağa kalkınca iyice gördüler. Muğire, namaz kıldırmak için dışarı çıkınca Ebu Bekre ona engel olmuş ve Hz. Ömer'e yazılı olarak durumu bildirmişti. Bunun üzerine Hz. Ömer, Ebu Mûsâ'yı Basra'ya vali olarak tayin etmişti. Ebu Mûsâ kendisinin emir olarak tayin edildiğini belirten mektubu Muğire'ye teslim etti. Bu mektup son derece özlü ve belîğ ifadeler taşıyordu: “Bana çok

* Prof. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

büyük bir haber ulaştığından Ebu Mûsâ'yı emir olarak gönderiyorum. Sen elinde ne varsa ona teslim et ve alalecele yanıma gel!"

Muğîre, Ebu Bekre ve diğer şahitler birlikte yola koyuldular ve Hz. Ömer'in yanına geldiler. Muğîre Hz. Ömer'e: "şu kullara bir soruver, beni nasıl gördüler? Benim yüzüm onlara mı dönüktü, yoksa arkam mı dönüktü? Kadını nasıl gördüler ve onu tanıdılar? Eğer onlar beni önümden gördülerse ben nasıl oldu da örtünmedim? Beni arkamdan gördülerse kendi evimde ve hanımımın üzerinde iken bana bakmayı nasıl kendileri için helâl kabul ettiler? Allah'a yemin ederim, ben hanımımdan başkasına varmış değilim." Onun hanımı Umm Cemil b. el-Efkam'a oldukça benziyordu.

Ebû Bekre ise Muğîre'yi Umm Cemil üzerinde ipliğin iğnede olduğu gibi gördüğünü söyleyerek onları arkalarını dönmüş olarak gördüğünü belirtti. Şibl ve Nâfi' de aynı şekilde şahitlik yaptılar. Ziyâd ise şöyle dedi: "Ben onu bir kadının bacakları arasında gördüm. Kınalanmış ve çırpınan iki kadın ayağı ile üstleri açık iki kalça gördüm. Şiddetli bir itişme sesi işittim." Hz. Ömer: "İpliğin iğnede olduğu gibi gördün mü?" diye sorunca o: "Hayır!" diye cevap verdi. Bu sefer Hz. Ömer: "Peki kadını teşhis edebilir misin?" diye sorunca Ziyâd: "Hayır, ama hayal meyal hatırlıyorum" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Sen kenarda dur!" dedikten sonra diğer üç kişiye iftira cezası uygulanmasını emretti. Bunun üzerine Muğîre: "Bu kulların bana yaptıklarına karşılık sen de benim yüreğimi soğut!" dediyse de, Hz. Ömer kendisine: "Sus, Allah sesini kıssın. Allah'a yemin ederim, eğer şahitlik tamamlanmış olsaydı seni kendi taşlarımla taşlamış olacaktım. Sen kalbi boş bir şehvetperestsin!" diye payladı.¹⁴⁸⁸

Basra'da meydana gelen bu olaydan hareketle özellikle son yıllarda Recmin İslam hukukunda bulunup bulunmadığı Müslüman bilginler ve aydınlar tarafından tartışılmaya devam edilen bu konu hakkında tartışmalara bir katkıda bulunmak istiyoruz. Bu konuda bilginler genel olarak üç kısıma ayrılmaktadır.

2. Recm Vardır

Klasik ulemanın geneli, recmin İslam'ın hükmü olduğunu, Hz. Peygamber'in de evlilere bunu uyguladığını meşhur Maiz rivayetleri ile açıklarlar. Kur'an'daki zina cezasının bekarlar için geçerli olduğunu, evliler içinse Hz. Peygamber'in uygulaması olan recm cezasının gerekliliğini belirtirler.¹⁴⁸⁹ Ancak bu görüş sahiplerinin içinden çıkamadıkları konuların başında, zina eden evli cariye'nin Nisa 25. ayet gereği¹⁴⁹⁰ durumunun ne olacağı sorusudur.¹⁴⁹¹ Uy-

¹⁴⁸⁸ Bkz. Taberi, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mulük*, Beyrut, 1995, II, 493; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, Beyrut, 1987, II, 540-541.

¹⁴⁸⁹ Ebu Ubeyd, *Kitabu'l-Emval*, çev. Cemalettin Saylık, İstanbul, 1981, 516.

¹⁴⁹⁰ "Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı uygulanır".

¹⁴⁹¹ Bkz. Diyanet, *Tefsir*, Nisa 25. ayetin tefsiri.

gulamalarda da evli-zani köle ve cariyelere hür bekarlara verilen cezanın -50 değnek- uygulanması¹⁴⁹² izaha muhtaç bir konu olarak kalmaktadır.¹⁴⁹³

3. Recm Yoktur

Bir kısım bilginler ise Kur'an merkezli düşünerek, Kur'an'da zina eden için sadece celde (sopa) cezasının bulunduğunu, recm ile ilgili rivayetlerin uydurma olduğunu belirtirler. Bu görüş sahipleri recm cezasının İslam'a ve Müslümanlara yakışmadığı ve Kur'an'ın yeterli olduğu yaklaşımıyla bunu izah etmeye çalışırlar. Ancak İslam tarihinde ve Hz. Peygamber dönemindeki bu konuyla ilgili birçok rivayeti¹⁴⁹⁴ ve uygulamaları bir önyargı ile reddetmek çok da doğru olmasa gerektir.

Bu tür bir algılamaya, Kur'an'da detayı verilmeyen namaz gibi birçok emrin de uygulanmaması gibi bir mantığa sürükleme ihtimali olan ve savunmacı bir üslupla geliştirilen bir kaçış türü olmalıdır.¹⁴⁹⁵ Bu durumda Hz. Ömer devrinde kölesiyle beraber olan hür bir kadının, Müminun, 5-6. ayetine vurgu yapıp: "erkeğe cariyesi helal ise bana da kölem helaldir!" dediği ve Hz. Ömer'in bile bu kadına bir ceza veremediğini göz önüne alırsak, bu durumun sadece Kur'an merkezli nasıl çözüleceğinin izahı da yapılamamaktadır.¹⁴⁹⁶

4. Telif Çabası

Bir kısım bilginlerse bu iki görüşü birleştirme gayreti ve iyimser bir yorumla Hz. Peygamber'in recm cezasını Ehl-i Kitap'tan görerek ilk zamanlar uyguladığını, daha sonra ise gelen ayetle kaldırıldığını savunurlar.¹⁴⁹⁷ Buna göre; "İslam alimleri arasında recm cezasının değişmez bir ceza olmadığını veya Yahudi şeriatına ait olan bu cezayı İslam'ın kaldırdığını ve şeriat adına uygu-

¹⁴⁹² Ayetin ifadesine rağmen zani cariyelere 50 değnek vurdurtulması ile ilgili bkz, Ebu Yusuf, 262.

¹⁴⁹³ Ebu Bekir Sifil, *Hz. Ömer ve Nebevi Sünnet*, İstanbul 2007, 67; recm cezasını savunanların çok çelişkili içtihatları bulunmaktadır. Örnek verecek olursak; Müslüman olmayan kadınların muhsan (evli) sayılmayacağından Gayri müslim kadınla evli iken zina eden Müslümana recm uygulanmayacağı belirtilir, Ebu Yusuf, 259; bu anlayışa göre, zina denilen eylem, evli Müslüman kadınla olunca zina oluyor, evli Gayri müslim kadınla olunca tam zina sayılmıyor ve çünkü bekar addedildiği için değnek cezası veriliyor(!)

¹⁴⁹⁴ Bkz. Ebu Davud, *Hudud*, 17.

¹⁴⁹⁵ Sifil, 97.

¹⁴⁹⁶ Abdurrezzak, *Musannef*, byy. trz., VII, 209; aynı babta, Hz. Ömer'in bu kadına recm uygulamadığı, fakat kızgınlıkla -belki de ceza veremediği için- kadına altına kaçırıncaya kadar dayak attığı nakledilir. Yine Ömer b. Abdülaziz dönemindeki benzer bir olayda, bir kadının aşık olduğu Rum kölesiyle evlilik isteği üzerine halifenin köleyi başka beldelere sattığı aktarılır. Doğrusu bu tavırları anlamak mümkün değildir. Ancak bunda Arap kadınlarının aşağıladıkları bir ırktan birisiyle evlenmesini engellemek gibi bir tavır ve bir kıskançlık da sezilmiyor değil.

¹⁴⁹⁷ Abdülaziz Bayındır, *Doğru Bildiğimiz Yanlışlar*, İstanbul 2007, 294; Mustafa İslamoğlu, *Yahudileşme Temayülü*, İstanbul 1995, 147.

lamanın mümkün ve caiz olmadığını savunan isimler vardır. Bu sebeple günümüzde İslam aleyhine kullanılan ve insanları İslam'dan korkutmaya yarayan bir cezayı sahiplenmek ve savunmak uygun değildir."¹⁴⁹⁸

5. Recmin Tarihselliği

İlk iki görüş hakkındaki kanaatimizi belirttiğimiz için son görüş sahipleri hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmak istiyoruz. Son dönemde oldukça popüler olan bu görüşün de çelişkiler barındırdığını düşünüyoruz. Hz. Ömer döneminde uygulanmaya çalışılan¹⁴⁹⁹ recm cezası, bu son görüşe tenakuz teşkil etmektedir.¹⁵⁰⁰ Çünkü eğer gelen ayetle recm cezası kaldırıldı ise, Hz. Ömer döneminde bu kadar sahabinin önünde uygulanan Muğire b. Şube soruşturmasına¹⁵⁰¹ ne diyebiliriz? Yine Hz. Ali döneminde recm cezasını halife uygulamıştır.¹⁵⁰² Ayrıca Hz. Peygamber döneminde uygulanan recm cezalarının Nur suresi indikten sonra uygulandığı da büyük bir ihtimaldir.¹⁵⁰³ Kaldı ki Hz. Peygamber'in dünyadan ayrılmadan önce veda hutbesinde bu konuyu tekrarlayıp "zina edenin recmedileceğini" belirtmesi de bir kenara not edilmelidir.¹⁵⁰⁴

Bu nedenle ayet gelince bu uygulamanın kalktığına dair hiçbir rivayet olmadığı gibi, tam tersine kalkmadığına dair bu tür örneklerin yanında¹⁵⁰⁵ Hz. Ömer dönemi uygulaması apaçık karşımızda durmaktadır.¹⁵⁰⁶ Tersinden dü-

¹⁴⁹⁸ <http://www.yenisafak.com.tr/Yazarlar/default.aspx?i=23761&y=HayrettinKaraman>.

¹⁴⁹⁹ Yine Hz. Ömer, zorla tecavüz edilen bir kadına recm uygulamak isteyenleri bundan men ederek, bu kadının bu işi isteyerek ve günah bilerek yapmadığını bu sebeple recm uygulanmaması gerektiğini bildirmiştir. Ebu Yusuf, *Kitabu'l-Harac*, çev. Ali Özek, İstanbul, 1973, 245.

¹⁵⁰⁰ Başka bir örnek verecek olursak, Hz. Ebu Bekir döneminde meydana gelen Ecnadeyn savaşı öncesi bir Rum casus Müslümanları anlatırken şöyle der: "Onlar geceleyin rahip, gündüzün süvaridirler. Hırsızlık yapan kralların oğlu olsa bile ellerini keserler. Zina ederse, recmedilir ve bu, aralarında hakkı ayakta tutmak için yapılır." İbnü'l-Esir, II, 417.

¹⁵⁰¹ Belazuri, *Fütühü'l-Buldân*, Beyrut, 1991, 496.

¹⁵⁰² Ebu Yusuf, 257; İbn Hanbel, I, 94.

¹⁵⁰³ Recm ile ilgili sonraki yıllarda sahabenin uygulaması ile ilgili başka örnekler de verilebilir. Örneğin Kufe valisi Numan b. Beşir ile ilgili böyle bir olay aktarılır: "Bir delikanlı karısının cariyesi ile cima yapmıştı. Numân şöyle demişti: "Andolsun ki onun hakkında kurtarıcı bir hüküm vereceğim: Eğer karısı cariyesini ona helâl kılmış idiye, ona yüz sopa vururum, helâl kılmamış idiye onu recmederim!" Bunun üzerine delikanlının karısına: "Kocan (cariyenle cima hususunda izinli midir?)" denilmiş, o da: "Ben hakikaten onu ona helâl kılmıştım!" demişti. Numan da ona yüz sopa vurmuştu." Darimi, Hudud, 20. Bu tür örnekler, bu konudaki hükmün netliğinin tartışılır olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

¹⁵⁰⁴ Bu hutbe ile ilgili en detaylı araştırmalardan biri için bkz. Hamidullah, *el-Vesaiku's-Siyasiyye*, çev. Vecdi Akyüz, byy, trz, 382.

¹⁵⁰⁵ Hz. Osman döneminde sahabenin uyguladığı recm cezası örnekleri bulunmaktadır. Bkz. İbn Şebbe, *Tarihu'l-Medinetu'l-Münevvera*, byy, trz, 977.

¹⁵⁰⁶ Abdullah b. Zübeyr, emirliği döneminde yaptığı ilanda "kim mut'a yaparsa recm edeceğini" belirtmişti. Bu da örfi uygulamanın dinleşme boyutunu ve Hz. Peygamber döneminde kaldırılmadığını gösteren delillerdendir. Müslim, Nikah, 27. Abdullah b. Zübeyr'in İbn Abbas'ın bazı zaruretlerde muta'yı caiz görmesi üzerine onun körlüğüne vurgu yaparak, "Allah bir takım insanların

şünürsek ne Kur'an'da ne Hz. Peygamber'in hadislerinde bu cezanın uygulanmamasına dair bir emir de yoktur. Sadece Hz. Peygamber'in recm edilirken kaçan biri için, acıma hissiyle: "bıraksaydınız!" dediğini biliyoruz.¹⁵⁰⁷ Değilse bu cezanın bir daha uygulanmayacağını ve yasaklandığını bildiren bir kayıt bulunmamaktadır.

Hz. Ömer'in Kufe valisi iken zina ettiği iddia edilen Muğire b. Şube, olayın hakemi Hz. Ömer, şahitler ve de soruşturmayı izleyenlerin çoğu sahabidir. Bu durumda kaldırılan bir recm hükmünü uygulayabilmek için neden uğraş vermek istemektedirler. Eğer hükmü kaldırıldı ise neden hiçbir sahabi bunu dile getirmemektedir? Bir önyargı ile aktarılan bu tür rivayetleri reddederek olayı çözmek, doğruyu bulmaya yardım etmeyecek, sadece zihnimizde oluşturduğumuz önyargıyı doğrulatmaya yönelik bir çaba olacaktır. Bu sebeple doğruyu bulacaksak bütün verileri önümüze alarak bir karara varmak gerekmektedir.

SONUÇ

Bütün bu görüşlerden sonra bir kanaate varmak gerekirse, Hz. Ömer, muamelat kategorisinde zikredilen cezaları İslam'ın aslına tealluk eden hükümler olarak değil, dönemsel uygulamalar olarak görüyordu. Nitekim daha önce zikrettiğimiz gibi ayetle sabit Zevî'l-Erham'a (Hz. Peygamber'in yakınları) ganimetten pay ayrılması uygulamasını bu zümrenin artık diğer insanlar gibi düşünülmesi gerektiği düşünülerek Hz. Ali'nin izniyle veya teklifiyle iptal etmesi,¹⁵⁰⁸ yine ayetle sabit olan Müellefe-i Kulub'a zekat verilmesi emrini kaldırması bunun en çarpıcı örneklerinden sayılabilir.

Hz. Ömer, recm uygulamasını dinî gereklilik olarak değil, dönemsel gereklilik olarak görüyor ve uyguluyordu kanaatindeyiz. Dönemin toplumsal, siyasal ihtiyacının gerekliliğini düşünüyordu ve hangi hüküm uygunsu onu uyguluyordu. Burada da Hz. Peygamber döneminde de bazen uygulanmış olan bu cezayı örfî bir ceza olarak algılamış ve kendi dönemi şartları içinde uygulamaya çalışmıştır. O, bunu dinen değil, örfen gerekli görmüştür kanaatindeyiz. Onun bu uygulaması bu hükmün İslami olduğunu göstermez, tersine örfî olduğunu gösterir. Yani o örfî hukuku uygulamıştır. Bunun İslami bir uygulama olduğunu da kimse savunmamalıdır. Hz. Peygamber'in de uyguladığı ve aynı zamanda itici bulduğu bu cezayı, İslam'ın emri saymak uygun değil-

gözlerini kör ettiği gibi, kalplerini de kör etmiştir" şeklinde tarizde bulunduğu nakledilir ki İbni Abbâs'ın âhir ömründe gözleri görmez olmuştu. Müslim, Nikah, 28.

¹⁵⁰⁷ Ebu Yusuf, 258; Tirmizi, Hudud, 5.

¹⁵⁰⁸ Hz. Ali de kendi döneminde bu uygulamayı devam ettirmiştir, Ebu Yusuf, 19-21; detay için bkz. Mustafa Fayda, "Hz. Ömer", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1992, II, 121.

dir. Zaten bu ceza, olayı net olarak gören üç kişiye(şahit sayısı dörde tamamlanmadığı için) iftira cezası uygulanması gibi hiç de İslami ve adil olmayan çelişkileri barındırmaktadır. Hz. Ömer ise İslam'ın emri olmayan bu uygulamadan dolayı ayıplanamaz. Çünkü bu cezanın uygulanmaması konusunda bir emir yoktur. O, o günkü örfi uygulamayı devam ettirip toplumundaki bir sıkıntıyı gidermeye çalışan liderdir.¹⁵⁰⁹

Bu uygulama, Hz. Ömer'in kendi çağının adamı olduğunu ve döneminin şartları içerisinde en iyisini yapmaya çalıştığını gösterir. Bazı yazarların onu vasfettikleri; "çağlar-üstü bir devlet başkanı" konumuna getiren şey, bu tür uygulamaları değil, uygulama metotları olmalıdır. Esasen onun dönemsel gereklilikleri çok iyi algılayıp yeni metotsal yaklaşımlar ile icra etmesi çok önemlidir ve çağlar üstü noktada algılanmasına sebep olmalıdır.¹⁵¹⁰

¹⁵⁰⁹ Kur'an ve Hz. Peygamber, İslam öncesi uygulanan cezaların uygun olanlarını devam ettirmişlerdir. Örnek verecek olursak İslam'dan önce de el kesme cezası var idi. Nitekim cahiliyye döneminde Kâbe'den eşya çalan birisini elini Mekkeliler kesmişlerdi, İbn İshak, 103; yine eskiden bir insan diyeti 10 deve iken, Hz. Peygamber'in babasının kurban edilmesi meselesinde bir insan diyeti 100 deveye çıkartılmış, Hz. Peygamber de bunu onaylayıp devam ettirmişti. İbn Sad, I, 89; Ebu Yusuf, 246.

¹⁵¹⁰ Çağlar üstü gibi vasıflar, insan fıtratını aşan bir sıfatla yapılan bir övgüdür ve daha çok sloganik bir tarz içermekte, günümüzdeki kimi liderlere yapılan yakıştırmalara tepki amaçlı söylenmektedir. Hiç kimse çağının ötesine göre hükümler vazedemez. Bu insan tabiatına aykırıdır. Zaten kimse de gelecekteki gaybı bilemez. Ancak bazı ufku açık liderlerin ileride çıkacak sıkıntılara yönelik yaptıkları tahmini tedbirler olabilir.